

ELS ORIGENS DEL PENSAMENT FILOSÒFIC

1. EXPLICACIÓ RACIONAL DE LA NATURA

Es tracta dels anomenats *presocràtics*, que es dedicaren a qüestionar les explicacions mítiques donades com a resposta a alguns problemes i a cercar-ne explicacions lògiques.

- L'ESCOLA DE MILET

Fou amb Tales amb el qual s'inicià la filosofia. Ell i els seus deixebles, Anaximandre i Anaxímenes, protagonitzaren **el pas del mite al logos**, cercant explicacions lògiques a les explicacions anteriors, que eren arbitràries. Procuraven buscar una llei a partir de la qual es pogués explicar **racionalment** la realitat.

Consideraven que hi havia una realitat fixa i bàsica per sota del món observacional dels sentits. Per Tales aquest principi del qual tot sorgeix era l'**aigua**; per Anaximandre era una cosa més abstracte, l'**apeiron** o l'**indeterminat**; per Anaxímenes, la matèria primària era l'**aire**.

- ELS PITAGÒRICS

Pitàgores i la seva comunitat protagonitzaren el naixement d'una forma alternativa de pensament racional

(*****INCOMPLET*****)

2. SÒCRATES

- SÒCRATES I ELS SOFISTES

Sòcrates, tot i que era coetani dels sofistes, en rebutjà el seu escepticisme i el seu relativisme. Comparteix amb els sofistes la preocupació per l'educació dels joves i per l'assoliment de l'excel·lència o *areté*, per ell l'*areté* és coneixement. Les pretensions dels sofistes, segons ell, eren absurdes, ja que pretenien ensenyar l'excel·lència, però considerant que el coneixement és impossible.

- EL MÈTODE SOCRÀTIC

Es tracta de l'art del diàleg, l'art de fer les preguntes adequades conduint la discussió cap a un objectiu determinat. Aparentment semblava una investigació conjunta, però l'interlocutor, considerat amb una habilitat insuperable, era conduït al reconeixement de la seva ignorància. Sòcrates utilitza la ironia i la contradicció com a eines.

Sòcrates ironitza contra qualsevol persona que està segura del seu coneixement. Amb un aire ingenu i innocent pregunta simulant o fingint que no sap, l'interlocutor comença a respondre preguntes sense complexos; tot seguit, Sòcrates fa més preguntes a fi d'aclarir aquelles respostes, i a poc a poc el condueix a contradiccions lògiques.

Mitjançant el relativisme, els sofistes podien defensar raonaments oposats, Sòcrates considerà que una contradicció implicava rebutjar la tesi inicial. En definitiva, l'interlocutor es considerava molt savi, però realment era una saviesa plena de contradiccions.

3. PLATÓ

- TEORIA DE LES IDEES

- EL MÓN DE LES IDEES I EL MÓN DE LES COSES

L'objectiu principal de plató és pràctic o polític, però la recerca d'una organització justa i ideal de la vida social i política exigeix parlar abans de com és la realitat i com s'hi pot accedir.

La Teoria de les Idees aplega, d'una banda, la concepció de Parmènides segons la qual l'autèntica realitat és eterna i inamovible i, d'altra, l'afirmació d'Heràclid sobre el perpetu fluir de les coses. Plató ofereix una solució conciliadora a l'oposició permanència-canvi. També ofereix una alternativa al relativisme o escepticisme dels sofistes i dona consistència teòrica a l'optimisme socràtic sobre les capacitats humanes del coneixement. Com a rerefons de totes les conciliacions, les certes matemàtiques dels pitagòrics, exemples evidents de veritats eternes.

Plató n'és conscient que, tal i com indicà Heràclid, hi ha temporalitat, un canvi i fluir constant, que les coses no perduren. Llavors, es qüestiona què passa quan *mira a través dels ulls de la ment* i arriba a la conclusió que això consisteix en conèixer els models, les formes, l'essència de les coses, allò que tenen en comú tots els objectes del mateix tipus: la seva idea.

La Teoria de les Idees afirma l'existència d'unes entitats immaterials absolutes, immutables, perfectes, universals i independents del món físic. Aquestes realitats són les idees del món intel·ligible. Els objectes i fenòmens que ens envolten són convians i contingents, ja que només són còpies o imitacions de la veritable realitat.

D'aquesta manera, en la teoria es postula l'existència de dos mons: d'una banda el món excels i perenne de les idees, el món intel·ligible; i, de l'altra, l'imperfecte fugisser món de les coses, el món sensible.

- Masissos d'alguns aspectes de la teoria:

- Té dos vessants: el lògic i el metafísic. El vessant lògic identifica les idees amb conceptes generals. D'altra banda, el vessant metafísic constitueix la part més platònica de la teoria.
 - Estableix una jerarquia d'idees. Segons Plató, es pot construir un mapa jeràrquic de totes les idees: al cap damunt de tot la idea de Bé o la idea de Bellesa, la idea de justícia... més avall, les idees o conceptes matemàtics i, finalment, les idees de coses naturals. (VEURE *SÍMIL DEL SOL* EXPLICACIÓ)
 - Existeix una relació entre les idees i les coses. Hi ha una relació doble entre la idea i la seva cosa corresponent. Per exemple, d'una banda, una flor és bella perquè participa de la idea de Bellesa i, de l'altra, la idea és un model que la cosa particular imita o copia.

És mitjançant el mite del Demiürg que Plató explica la relació entre el món sensible i el món de les idees. El mite narra que en l'origen hi havia un món de les idees, el Demiürg, i una massa caòtica i informe. Aquesta matèria desordenada és imperfecta. Segons el mite, el Demiürg, prenent el món de les idees com a model, va anar treballant igual que un escultor sobre aquesta massa caòtica, introduint-hi l'ordre i l'harmonia pròpies d'allò que és intel·ligible. D'aquesta manera, es va anar generant el que ara anomenem món sensible.

- EL CONEIXEMENT: ACCÉS A LES IDEES

- EL MITE DE LA CAVERNA

Plató decideix recórrer a la metàfora per tal de transmetre la seva teoria. *El mite de la caverna* és una al·legoria de la teoria de les idees i, també, un retrat antropològic de la conflictiva situació humana. A partir d'aquest mite podem descobrir les peces bàsiques del camí que traça Plató per accedir al coneixement.

Plató narra el dolorós i escarpat camí del coneixment. L'home encadenat a l'interior de la foscor simbolitza la condició humana inicial. El món interior de la caverna és el món de les coses, el món sensible. El camí de sortida representa el procés de coneixement. Així, els dos mons del mite es corresponen amb els dos mons de la seva metafísica, i l'escarpat i costerut camí de sortida ens mostra el difícil accés al coneixement. Podem veure clarament que la teoria de les idees i la del coneixment van entrelligades.

(VEURE MITE DE LA CAVERNA EXPLICACIÓ)

- EL PROCÉS DE CONEIXMENT

Per Plató, el coneixement és l'apropament a la veritat, un cop superats la ignorància, l'engany i la confusió. El coneixement s'entén com un procés d'apropament i contemplació de les idees.

Mitjançant la imatge d'una ratlla partida amb segments, Plató exposa els diversos nivells de coneixement, als quals corresponen diversos nivells de realitat.

Després de dividir el segment que representa el nivell visible de la realitat en l'àmbit de les imatges i l'àmbit dels objectes físics, s'ha de dividir el segment corresponent al món intel·ligible, també en dos àmbits: el dels objectes matemàtics i el de les idees.

A les quatre classes d'objectes resultants, dues de sensibles i dues d'intel·ligibles, Plató els atribueix una operació mental o via de coneixement diferent. Pel que fa les imatges (*eikones*), només podem tenir suposicions o conjectures. Les coses només permeten la creença o la fe. Tant les suposicions com les creences no són res més que opinions, no autèntic coneixement, pertànyen a la *doxa*.

Pel que fa als objectes matemàtics, la nostra via de coneixement és el pensament raonat o raó discursiva (*dianoia*). L'eina del coneixement més alt, el que correspon a les idees, és la intel·ligència pura o raó intuitiva (*noesi*). La *dianoia* i la *noesi* constitueixen el coneixement, l'*episteme*.

L'interior de la caverna es relaciona amb el món visible o sensible, mentre que l'exterior es relaciona amb el món intel·ligible

(VEURE SÍMIL DE LA LÍNIA EXPLICACIÓ)

Classificació de la realitat			Classificació del coneixement	
<i>Onta</i>	Intel·ligible	<i>Eidos</i> (idees o <i>arkai</i>)	<i>Noesi</i>	<i>Episteme</i>
		<i>Mathematika</i> (objecte matemàtics)	<i>Dianoia</i>	
<i>Doxanta</i>	Visible	<i>Orata</i> (coses sensibles)	<i>Pistis</i>	<i>Doxa</i>
		<i>Eikons</i> (imatges)	<i>Eikasia</i>	

*L'amàtia s'exclou del símil

- LA REMINISCÈNCIA: CONÈIXER ÉS RECORDAR

Per arribar a les idees, Plató considera en que la nostra ànima, des de sempre, hi ha, com adormides o en estat latent, empremtes o senyals d'aquestes idees. Per tant, l'únic que cal fer és desvetllar, fer emergir allò que ja és en nosaltres. En conseqüència, aprendre, conèixer no és res més

que evocar o recordar aquestes idees. Això implica una visió molt positiva pel que fa a les possibilitats humanes de coneixement. Implica que els humans, igual que el presoner de la caverna, tenim prou capacitat interior per desfer-nos de les cadenes de la ignorància i iniciar el camí d'ascens cap al coneixement. Això es basa en un optimisme epistemològic, en la fe en les possibilitats humanes, ja que el nostre interior és ple de tot el que ens cal. Plató afirma que “no hi ha ensenyament, sinó reminiscència”. (Exemple: Sòcrates dibuixa un quadrat i demana a un esclau que no té coneixements matemàtics que dibuixi un quadrat. Llavors, li demana que en dibuixi un amb una àrea doble al primer. Inicialment, l'esclau dobra un dels costats i fa un quadrat a partir d'aquest, però se n'adona que el seu quadrat té una àrea 4 vegades major. A través de la interrogació socràtica, l'esclau acaba generant un quadrat amb una superfície dues vegades major que la del primer. Com que ningú li ha ensenyat geometria, s'ha de deduir que aquesta ciència la posseïa des de sempre i que no l'ha adquirida en aquesta vida.)

- ANTROPOLOGIA PLATÒNICA

- EL MITE DEL CARRO ALAT

El mite del carro alat enllaça la teoria del coneixement amb la seva antropologia, que es caracteritza per un dualisme, ja que es parla d'ànima i cos (idees-coses).

El mite compara l'ànima humana amb un carro alat: una auriga condueix un carro tirat per una parella de cavalls alats, un dels quals és blanc, bell i bo; l'altre, negre, lleig i dolent. El cavall blanc simbolitza les tendències positives de l'home, les passions nobles (valor, ira, esperança,...); s'acostuma a anomenar part irascible de l'ànima i està localitzada al pit. El cavall negre simbolitza les tendències negatives de l'home, els desitjos més baixos, l'instint de conservació, la sexualitat; s'anomena part concupiscible de l'ànima i es localitza en el ventre. L'auriga simbolitza la capacitat intel·lectual de l'ésser humà, el pensament, i s'anomena part racional i es localitza al cap.

L'ànima, simbolitzada en el carro alat, viu i es mou en el món de les idees. Si l'auriga controla la parella de cavalls, li serà possible enlairar-se i gaudir de la contemplació de les idees. Ara bé, si els cavalls se li revolten, ho tindrà tan difícil per contemplar les idees com inepte sigui la conducció.

Una manca de domini de la parella de cavalls fa perdre l'equilibri i l'ànima, per la qual cosa cau al món de les coses. Aquesta ànima caiguda té com a anhel retornar al seu món original. El retorn requereix fer renéixer les ales.

- ÀNIMA TRIPARTIDA I VIRTUTS ÈTIQUES

L'ànima és una entitat dinàmica que integra 3 parts: racional, irascible i concupiscible. L'ètica platònica es basa en aquesta divisió tripartida de l'ànima. Plató parla de 3 virtuts que corresponen a les 3 parts de l'ànima: la sabiesa, la fortalesa i la templança.

Si cada part fa amb excel·lència o virtut allò que li és adequat, aleshores hi ha harmonia en l'ànima. Aquest equilibri entre les parts de l'ànima és el que Plató anomena justícia.
(VEURE ESQUEMA I EXPLICACIÓ)

- EL DUALISME COS-ÀNIMA

La concepció platònica de l'ésser humà correspon a l'unió accidental al cos per part de l'ànima. Aquesta és una visió dualista, en la qual l'ànima és altament valorada i el cos, infravalorat.

Ànima i cos són dues entitats totalment distingibles i desiguals. El cos és físic i mortal, sensible i imperfecte; mentre que l'ànima és immortal, intel·ligible i perfecte, és allò que defineix l'ésser humà i li permet realitzar el més elevat. Dit d'altra manera, el cos pertany al món de les coses sensibles i temporals, mentre que l'ànima és originària del món de les idees eternes.

Aquest dualisme fa possible el coneixement de les idees. Les abstractes i immaterials són

abastables perquè l'ànima forma part d'aquest món perfecte del qual, només temporalment, ha estat expulsada.

- L'ESTAT UTÒPIC O IDEAL

En la *Carta VII*, Plató expressa el seu afany per trobar allò que farà possible una vida justa i feliç, la *recta filosofia*.

L'Estat que dissenya Plató és una utopia, constitueix la societat ideal i, per tant, el model que cal seguir, si es pretén aconseguir el bé i la justícia de la societat i la felicitat dels seus membres.

- UNA SOCIETAT ESTRUCTURADA EN CLASSES SOCIALS

L'origen de la polis rau en la impotència individual dels humans per satisfer les pròpies necessitats, en la seva no-autosuficiència. Plató parla de la conveniència de tres classes socials: la dels treballadors, la dels militars i la dels governants.

- Treballadors: han d'oferir els recursos indispensables i suficients a la polis, però no més, per a satisfer les necessitats bàsiques. El seu comportament ha d'estar caracteritzat per la templança en la producció. Hi predomina la part concupiscible de l'ànima.
- Militars: protegeixen i defensen la ciutat. Han de ser valents, hi predomina la part irascible de l'ànima.
- Governants: exerceixen el poder polític i prenen decisions. Es tracta de persones sabies que han accedit al coneixement i contemplació de les idees, especialment la idea de justícia, d'ordre i d'Estat. És la classe de governants-filòsofs. Hi predomina la part racional de l'ànima.

Els individus no són iguals, però aquesta desigualtat no es basa en criteris externs, com ara capacitat econòmica, sinó que en criteris més naturals, com la capacitat física i, sobretot, la intel·lectual. Mitjançant el mite de les naturaleses Plató defensa aquesta divisió estamental. (VEURE MITE DE LES NATURALESES EXPLICACIÓ)

Aquesta estructura tripartida de l'Estat és paral·lela a l'estructura tripartida de l'ànima. En l'ànima hi ha justícia quan cadascuna de les parts que la componen realitza allò que li és propi. Anàlogament, en la polis hi ha justícia quan cada classe realitza, com a membres d'un sol cos, allò que li correspon en funció de la seva pròpia naturalesa. Només aleshores s'aconsegueix l'ordre i harmonia a la polis.

La justícia, màxima virtut, està relacionada directament amb l'harmonia i equilibri de les parts que componen l'individu i la societat. La justícia de l'Estat depèn del fet que els governants governin sàviament i, per tant, també depèn d'ells la felicitat i bondat de tots els individus.

- EDUCACIÓ I SELECCIÓ DELS MILLORS

La justícia depèn de l'equilibri total, però hi té un pes especial la classe governant, depèn d'una conducció sàvia i prudent. L'eficiència dels dirigents depèn de l'educació.

Plató reivindica l'educació com a element bàsic per a fomentar una societat millor.

Per a educar als futurs guardians de la polis Plató proposa una educació selectiva. (VEURE PROCÉS D'EDUCACIÓ)

Els guardians no disposaran de propietat privada, tindran una vida comunitaria i matrimonis concertats. Aquestes són algunes mesures per garantir la honestat i incorrupció.

- JERARQUIA DE RÈGIMS POLÍTICS

L'Estat utòpic de plató és un Estat aristocràtic en què es realitza una selecció dels millors.

Plató parla també dels règims polítics alternatius, que són malalties de l'Estat o degeneracions de l'Estat perfecte o aristocràcia:

- Timocràcia: s'origina a partir de la degeneració de l'aristocràcia. Governen els homes de la classe dels militars. Es caracteritza per l'ambició de la classe militar, que no mira pel bé i la felicitat comuns, sinó que per la seva prosperitat personal.
- Oligarquia: s'origina a partir de la degeneració de la timocràcia. Governen els homes de la classe dels poderosos. Es caracteritza per la cobdícia de la classe dirigent, que només busca l'enriquiment propi i explota a les altres classes.
- Democràcia: s'origina a partir de la degeneració de l'oligarquia. Governa el poble. Es caracteritza per la llibertat i la igualtat, la qual cosa no és positiva, ja que tothom fa i diu el que vol. Els pobles s'igualen als rics i els ignorants als savis, els corruptes als virtuoses. La direcció de l'Estat no es reserva a les mans més preparades i millors.
- Tirania: s'origina a partir de la degeneració de la democràcia. Governa un líder ambiciós i carismàtic. És la degeneració de la política extrema, conseqüència de les batalles i guerres civils fruit de la democràcia. En l'estabilitat s'alça un “salvador” que s'acaba convertint en omnipotent, corrompent i atemorint als altres.